

U životinjskom carstvu se uz neke kolibriće, papagaje najviše odlikuju bogatstvom boja lepiri. O stanovitim ogromnim lepirovima u tropskim krajevima, koji spadaju u vrst morphida, piše očevidac ovo: „Okolo 8 sati se javljaju prvi Menelaus zvani u velikom valovitom lijetu, koji su širinom svojih krila, krasnim, sjajnim plavetnilom nenadkriljivi reprezentanti tropske krasote. Što može biti divotnije, nego u svježem jutarnjem šumskom miru, kad sunce kosim zrakama prodire pod krovove krošanja — ugledati kako dolijeće tako krasno modra životinja, udarajući snažno krilima, obrubljena tamnim zelenilom grmlja! Izgleda kao nebeska pojava, koja pozdravlja probuđenu zemlju“. — No čini se, da se najljepši umjetnički oblici kriju u moru: tu, u dubini morskoj, u tišini i miru, koga ništa ne narušuje, naslagani su upravo čitavi umjetnički muzeji. I ako si je Ernst Häckel stekao za sluga za znanost i umjetnost — te nijesu nikako u tom, što je pisao o monizmu, nego u njegovim radnjama o radiolarijama, siphonophorama, meduzama i koralima, kao i u tom, što je modernom čovjeku zorno predočio ljepote prirode u svojem djelu „Kunstformen der Natur“.

Za to, tko želi piti iz čistog i uvijek svježeg izvora vodu ljepote, taj mora proučavati i promatrati prirodu. To je umjetnička izložba najvećeg i nedostiživog umjetnika.

Dakovo.

G. Galović.

TANSFORMIZAM I MODERNA ZNANOST.

Po predavanju A. Acloque-a priredio JEK.

Iznesosmo u prijašnjem članku (Život br. 4. 1919.) sisteme transformizma, a sad da vidimo, šta o njima sudi moderna znanost. Ne ćemo da ih pobijamo na-

šim vlastitim oružjem; neka im sude moderni kompetentni učenjaci, i to sami pristaše transformizma. Ovaj ćemo se put zabaviti s dva najstarija sustava transformizma.

LAMARCKIZAM.

Počnimo s lamarckizmom, koji je vremenom prvi. Da ga prosudimo, uzmimo na pr. Depéretovu knjigu „les Transformations du monde animal“. Depéret je taj sistem temeljito, ali ipak umjereno ocijenio. Ne bismo našli pouzdanijeg suca: Depéret se davno bavi paleontologijom, pozna temeljito bića, što se pojavila jedna iza drugih na površini zemlje i od kojih se okamenine nalaze u raznim slojevima kore zemaljske. Povrh toga i njegovo osobno pristajanje uz transformizam jamči nam za nepristranost njegova suda.

Lamarck, veli u glavnom ovaj učenjak, bijaše prvi, što je imao dar te ujedini u jedno naučno tijelo razne hipoteze, što su se tečajem vijekova radale u glavama filozofâ o neograničenoj raznolikosti i postepenom pretvaranju vrsti obaju organskih carstva.

U svom djelu „la Philosophie zoologique“ sakupio je Lamarck u jedan sustav sve te nejasne ideje svojih predšasnika. No to djelo ne nade pravog odziva pa nije utjecalo ni na savremenike — učenjake. Pa nije se ni čuditi, veli Depéret. „Slog težak i razvučen, kadikad nerazumljiv, neprestana i suvišna ponavljanja, dogmatsko tumačenje, što odviše rijetko objašnjaju primjeri konkretni, na brzu ruku izneseni, a često još i zlo odabrani; mnogo toga izmakne mu na duševnom području, pa sve to otešćava čitanje filozofskih djela Lamarckovih te u očima prirodoslovaca imadu malo dokazne vrijednosti.“

Drugim riječima: nauka je Lamarckova puka teorija. Ali je i na slabim nogama. Jer osim polazne njegove točke, rađanja naime sama od sebe (generatio aequivoca), koje se uslijed naučnog Pasteurova istraživanja ne da više braniti, ima li doista ikoji prirodoslovac, koji bi ozbiljno ustvrdio, kako to Lamarck

člni, da su ptice dobile krila i perje jedino poticajem neodoljive neke težnje za lijetom!

A evo, što isti Depéret sudi o Lamarckovu nastojanju, da pronade vez između pojedinih vrsti i sastavi rodoslovlje njihovo:

„...Gotovo sve, što pisac iznosi i usvaja, jest netočno, površno pa ga oprovigavaju sve dosadanje embriološke i paleontološke činjenice.“ Netočna i neznanstvena je genealoška srodnost između kukaca i crijevnih glista, između pauka i rakova, između pauka i kukaca. Geološki red pojava ovih skupina izrazito se tomu protivi.

Netočna je također i ona zamisao, „da ribe potječu od mekušaca, ptice od kornjača, a morski sisavci, koji su relativno ranijeg postanka, da su praoci sviju zemnih sisavaca...“. Ona je ne samo netačna, već i nakazna u očima jednog prirodoznanca: riječi su to, što izadoše ispod pera Depéreova.

S kakvim dakle povjerenjem možemo ovaku teoriju susretati? Ako si je dakle Lamarck tako porazno nepriznanje stekao gotovo u svim točkama pokušaja jedne transformističke genealogije velikih životinjskih rodova, možemo li se onda pouzdati u točnost i ispravnost njegove teorije i o postanku života i vrsti?

Imamo bar pravo, da ozbiljno posumnjamo o tom. Lamarckova formula transformizma ostaje prema tomu puka hipoteza. Ne samo to, već i po sudu samih transformista lamarckizam ima vrijednost tek čisto historijskog interesa.

Lamarck je preteča, praotac; ukus i moda zahtijevaju, da se ljudi pozivlju i na njega, jer je praroditelj te nauke i osnivač dinastije. S tih razloga rado mu dižu spomenike te mu iskazuju počasti višemanje bučne; ali su mu ideje izišle iz mode, preživjele se i ne bih se usudio reći, da se baš mnogo stide, kad mu se — onako među se u užem krugu — podsmijevaju i sami transformiste.

Kad su g. 1903. opet stali isticati Lamarcka i to ne kakvi učenjaci, već ljudi tmine i protuvjerskog sektarstva, diže se Le Dantec, poznati bezvjerac i materijalista, ali inače učen i čuven biolog pa napisa ove doista značajne retke:

„Bit će tomu pred 100 godina, kako je Lamarck izdao svoju „filozofiju životinjstva“. Prirodoslovci mu dižu spomenik prigodom ove slavne stogodišnjice; nego će si mnogi valjda misliti, da ta posmrtna slava dolazi pokasno, jer oni, što pletu vijence ocu transformizma, davno već zabaciše većinu najbitnijih njegovih zamišljaja i mnijenja“.

Ovo je priznanje kompetentna pera; povrh toga je jasno i izrazito; nije moguće, da jasnije izrečemo zastarjelost i preživjelost lamarckizma. Stavimo dakle te starine u muzej kakav i nastavljavjuć svoja istraživanja pogledajmo, je li darvinizam, ta druga i znatnija suvrst transformizma, štogod solidniji i manje crvljiv.

DARVINIZAM.

I u ovom pitanju treba da se oslonimo na sud Depéretov. Svodovni kijuč cijele Darwinove zgrade jest čuvena njegova pobjeda najsposobnijega, preživljenje i održanje jačega. Evo koliko ovaj pretpostavak može da uopće utječe na razvoj pojedinih vrsta:

„Darwinova borba za život iako je vrlo zamamljiva, da razjasni izumrće rodova i samo iščeznuće prelaznih oblika, ipak nam nikako ne polaže računa o postanku novih vrsti, pače je Darwin primoran, da se otrese te brige pa ju naprti pukom slučajju t. j. nečemu nepoznatom“.

Svakako je to jasno, da se ovaj princip borbe za život i opstanak, što ide za potiskivanjem slabih i manje sposobnih a u korist jačih i sposobnijih, pretvara napokon u zakon uništavanja i smrti, a ne u vrelo stvaranja i oživljavanja.

Mjesto da oblike umnoži, kako je Darwin htio, on prije ide za tim, da ih prorijedi; mjesto da uvede raznolikost, on ih pojednolikuje. Logična posljedica toga jest iščezavanje i gubljenje ne samo onih vrsta, što manje odgovaraju svrsi onoga roda, već i slabih i nezaštićenih rodova, što su primorani, da ustupe mjesto krepčim, navalnijim i nasilnijim rodovima.

Podvrgnut vladi ove životne borbe za opstanak i zakonu onog naravnog izbora, što odatle slijedi, život bi nam imao da otkrije, kako se malo pomalo umanjuje broj onih oblika, u kojima bi se mogao razvijati, i, mjesto da nas zadivi skladnom onom cjelokupnošću životinja i raznih bilina, što razveselijuju naše oko, zemlju bi tada nastavao tek malen broj jakih pasmina, koje bi plantjele od želje, da se još jednom i to zadnji put ogledaju sa suparnikom u borbi bez primirja i bez milosti.

Postepeno dakle prorjeđivanje rodova sve do konačne pobjede nekolicine oblika-otimača; njihova prisutnost ne bi davala zemlji onoga pjesničkog ukrasa, kako joj ga ne daju ni čete razbojnika i ubojica: to je — po zdravoj logici — jedini zaključak, koji Darwinov princip borbe za opstanak još dopušta.

Veseli me, što mogu odmah dodati, da te oštre utakmice, hvala Bogu, u prirodi nema. Svaka je vrst dobila od Tvorca oružje za obranu, kojim se protivniku može s uspjehom da odupre i svoje potomstvo u onom broju uzdrži, koliko joj je za daljnji opstanak nužno. Neizravno priznaje to i jedan drugi učenjak, Edmund Perrier.

Perrier jest transformista i stoga ne će biti sklon, da prizna neposredno i promišljeno uplitanje. Stvoriteljevo u onoj ravnoteži, koju vidimo da vlada među potrebama svake vrsti i među sredstvima za uzdržavanje, što im se nuđaju. Ali za nj su one značajke svake pojedine vrsti, kao vanjski znak te ravnoteže, proizvod mirna razvitka, no „nipošto djelo rada“ — pa dodaje:

„Moglo bi se još dokazati, da ona tako stalna obilježja, što bilježe velike grane životinjskog carstva, nijesu mogla da nastanu osim kod bića, što su živjela u potpunoj sigurnosti, što ju nijedna borba nije uznemirivala i smetala, na taj način, da cijela narav — mjesto da priča o ratovima i porazima — nije ništa drugo do jedna neizmijerna velepjesam mira i osobnog naprezanja pojedinih bića . . .“

Kod svega priznanja, što je i pravo, da je „Darwinovo djelo u svakom pogledu mnogo točnije, a osobito mnogo potkrepljenije od djela njegovih predšasnika“, Depéret ustanovljuje ipak, da je ovaj engleski filozof „tek sa skrajnjom sustežljivošću načeo paleontološku, međutim glavnu stranu transformističke hipoteze“.

Glavnu stranu, veli Déperet; zanemarivanjem te glavne strane i to uslijed svoje nekompetentnosti, osudio je Darwin svoju nauku, da ostane bez čvrstog temelja. Teške i ozbiljne prigovore iznesoše u tom pogledu proti njemu vrsni geolozi i paleontolozi kao Forbes, Woodward, Murchinson, Pictet, Agassiz, d' Archiac i Joakim Barrande. Ti se prigovori osnivaju na činjenicama. Nemajuć pri ruci činjenicâ i podatakâ, nije na njih Darwin mogao ni da odgovori, osim umovanjem „duhovitim“ doduše, no čisto „teoretskim, kadikad osrednje vrijednosti“.

Ali, dodaje Depéret, umovanje ne može da nadomjesti nužnog nadzora transformističke teorije pomoću činjenicâ, t. j. točnom i stvarnom preustanovom ili rekonstrukcijom onoga niza oblikâ, kojim je — u dugom slijedu geoloških dobi — imao da prođe svaki sadanji oblik živih bića.

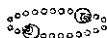
Taj pokušaj geološke preustanove prvotnoga stanja učinio je Darwin jedan jedini put i to samo za jednu jeditu vrstu: za čovjeka. I taj je pokušaj bio nesretan, jer prirodoslovci — po sudu Depéretovu — ne mogu u njem da što drugo nađu do opet „hipoteze i višemanje vjerovatna nagađanja, od kojih se

neka prikazuju netačna, bar prema današnjem stanju znanosti, n. pr. afričko porijeklo čovjeka i stavljanje pračovjeka u eocensko doba“.

Nastojanja dakle Darwinova, da u prošlosti pro-
nađe tragove životinjskog sinovstva čovjeka, mogu se
svesti na „doista početnička tapkanja“, kojima se ni
čast originalnosti ne može da dosudi, jer su ga pri
tom nadahnjivali Huxley, Kowalevsky i Goodsir. I De-
péret dolazi do toga, da pita sama sebe, ne će li
preoštro suditi, ako zaključujući rekne, da je pi-
tanje o postanku vrsti — bar sa paleontološkog
stanovišta — ostavio Darwin potpuno neri-
ješeno.

Ako jedan učenjak i transformista misli, da takav
sud ima da izreče o Darwinu i njegovu postupku, što
ćemo onda mi suditi o jednoj nauci, koja se hvasta,
da nam umije protumačiti postanak i diferenciranje
života na zemlji, a nikako se ne upušta u najvažniju,
u najodlučniju, u *glavnu stvar* pitanja, kojeg pravo ni
ne načinje!

Ne tjerajmo dalje. Darwinizam je doista zavrijedio
dos'ojno mjesto uz lamarkizam i to u istom onom
historijskom muzeju . . .

KNJIGE I ČASOPISI.

Ljudevit Matković: *Najljepšoj među ženama.*
(Zagreb 1919. Tisak Hrv. štamparskog zavoda). Duša naša je
pjesma, pjesma to uzvišenija i emotivnija, što je niezina unu-
tarnost, život njen jednostavniji i skladniji. Iz pjesama Ljude-
vita Matkovića progovara takva duša: jednostavna, čista, Bogu
posvećena.

Zašto su tu čustva tako raskošna i poput barnih valova
nemirna? Zašto tolika smionost u stihu, slici, u poredbi, te
prelazi svaku mjeru, a prečesto i pjesnički ukus? Zato, jer
ta iskrena pjesnička duša gori, upravo bukt i životom, uzviše-
nijim životom ljubavi. Dan, noć, zora, večer, jesen, proljeće,